

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

'Από τὸ «ἐγὼ» στὸ «ἐμεῖς»

ΝΙΚΟΣ ΜΠΑΚΟΛΑΣ

«Μυθολογία»

Δώδεκα

ἀλληλένδετα ἀφηγήματα

Θεσσαλονίκη, 'Εξάντας 1977,
σελ. 83

Γράφοντας γιὰ προγενέστερα πεζογραφήματα τοῦ Νίκου Μπακόλα, τόσο στὴ στήλη αὐτὴ («Καθημερινή», 29.6.75), ὅσο καὶ σὲ ἄλλες ἀνάλογες («Βήμα», «Χρονικά» 1972), εἶχα διατυπώσει σειρά ἀπὸ σοβαρῆς ἐπιφυλάξεως σχετικὰ μὲ τὴ σύνολο ἀποτελεσματικότητά τῶν κειμένων του· παράλληλα ὁμως σὲ κάθε περίπτωση ἐμφαντικὰ ἐτόνιζα τὶς ποικίλες καὶ ἐξαιρετικές ἀρετές περὶ συναρπάζουν τὸν ἀναγνώστη τῶν σελίδων του, φτάνοντας ὡς τὸ «δέυμαρο» συμπέρασμα: «ὁ συγγραφέας τοῦ «Κήπου τῶν πριγκίπων» καὶ τῶν «Εμβαστηρίων» εἶναι ἕνας ἀξιόλογος πεζογράφος χωρὶς ἀξιόλογο ἔργον». Ἡ «Μυθολογία», νομίζω, ὁνομαζομένη καὶ δεύτερο σκέλος τῆς πρώτης πεζογραφίας — ἐπιμένον στὸν εἰδολογικὸ χαρακτήρισμό — βαιρωσήμαντο, δικαιώνει τὸν ἄδουλο καὶ ἀνιδιοτελεῖ μόνον ἑνὸς ἀπὸ τοὺς σοβαρότερους καὶ γνησιότερους πεζογράφους τοῦ ἐμφανίστηκαν μὲσα στὰ χρονικά ἄρια τῆς πρώτης μεταπολεμικῆς γενιάς.

Ἐνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἐκπληκτικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ὡς τώρα θητείας τοῦ Ν. Μπακόλα, στὰ γράμματά μας — γινώρισμα καὶ τοῦτο τοῦ ἀφοσιωμένου, τοῦ ἀδέξιαστου ἐμάστορα — εἶναι οἱ συνεχεῖς καὶ μεθόδικοι πειραματισμοὶ του στὸ χῶρο τῆς γραφῆς, οἱ ἀγωνιῶδεις θὰ λέγες ἀνιχνεύσεις του μὲ στόχον τὴ διεύρυνση τῶν ἐκφραστικῶν δυνατοτήτων τοῦ ἀφηγηματικοῦ λόγου. Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ τοῦ ἀσίστατου ἀναζητητικοῦ πάθους εἶναι οἱ τεχνολογικῆς ἐκπληξίεις ποὺ παρουσιάζει τὸ κάθε βιβλίο του· οἱ τόσο διαφορετικῆς ἀπὸ βιβλίο σὲ βιβλίο προσεγγίσεις τοῦ συγγραφέα σὲ βασικὰ στοιχεῖα τῆς μορφολογίας ὅπως ἡ πλοκή, ἡ σαφήνεια τῶν σχέσεων καὶ τῶν

καταστάσεων, ἡ φύση καὶ ἡ χρήση τῶν συμβόλων, ἡ ἀφαίρεση κ.ο.κ. Τὸ ἀξιοθαύμαστο ὁμως εἶναι ὅτι μέσα ἀπὸ αὐτές τὶς συνεχεῖς καὶ ριζικῆς μεταμορφώσεις, ἡ ταυτότητα τοῦ συγγραφέα ἀναδύεται πάντοτε ἀναλλοίωτη, ἀναγνωρίσιμη.

Ἡ «Μυθολογία», πέμπτο βιβλίο τοῦ Ν. Μπακόλα, δὲν ἀποτελεῖ ἐξαιρεση σ' αὐτὸ τὸν κανόνα. «Δώδεκα ἀλληλένδετα ἀφηγήματα» ὀνοματίζονται στὸν ὑπότιτλο οἱ ἱσορροπιῶν σπόνδυλοι τοῦ κειμένου. Καὶ πράγματι, ἀπὸ μίαν ἄπειρη διαπύρην τὴν αὐτονομία τους ἀφ' οὗ ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς σπονδύλους ἀπαιτῆται ἀκόμη καὶ ἂν διαβαστεῖ ἀπομονωμένος. Ἡ ἀλληλεξάρτησή τους ὡστόσο δὲν εἶναι καθόλου τόσο χαλαρὴ ὅσο ὑπαινίσσεται ὁ ὑπότιτλος· ἡ συμπαραθέση τῶν δώδεκα ἀφηγημάτων δὲν ἐπενεργεῖ ἀπλῶς ἀδροιστικὰ ἀλλὰ λειτουργικὰ, ἀφοῦ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἐπιδρᾷ σὲ ἄλλα τὰ ἄλλα καὶ ἐπηρεάζεται ἀπὸ ἄλλα τὰ ἄλλα, ὑφίσταται καὶ προκαλεῖ βαθιῆς πιστικῆς μεταβολῆς στὸ σύνολο. Οἱ σπόνδυλοι λοιπὸν δὲν εἶναι τυχαῖοι καὶ ἀντικαταστάσιμοι ἀπαρτίζουν τὰ μέλη ἑνὸς οργανισμοῦ, ἑνὸς μυθιστορήματος.

Γύρω στὰ 1880 ἕνα δεκάχρονο Ἡπειρωτάκι, ὁ Νικόλας, ἐγκαταλείπει τ' ἄγνα βράχια τῆς πατρογονικῆς γῆς καὶ ὀδοιπορῶντας φτάνει στὴν τουρκοκρατούμενη Σαλονίκη γιὰ νὰ κυνηγήσει τὴν τύχη του. Σαραντὰ τέσσαρα χρόνια ἀργότερα, ἄμεσως μετὰ τὴ μικρασιατικὴ καταστροφή, ὁ ἡμιπληκτὸς γερο-Νικόλας, φαμελιτῆς, μαγακάτορας, παραλόγιος εὐπορος, ἔχει κλειθεῖ πιὰ οὐσιαστικὰ τὸν ἐπαγγελματικὸ καὶ τὸν βιολογικὸ του κύκλο, μαζὶ καὶ τὴ θρησκευτικὴ δοκιμασία ποὺ τοῦ ἐπέβλησε μὴ — σήμερα γιὰ μᾶς — μυθικῆ ἐπισχῆ. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ δύο χρονικά ἄρια ξετυλίγεται τὸ μυθιστόρημα. Τὰ μεγάλα γεγονότα ἀλλά καὶ τὰ περὶ καθημερινότητα στὸ δίο τοῦ Νικόλα, τῶν γονιῶν του, τῶν παιδιῶν του, τῶν ἀνεμῶν του, τῶν πρώτης καὶ τῆς δευτέρας γυναίκας του — δοσληφίεις ἐμπορικῆς καὶ ἀνθρώπινες, πό-

λεμοί, λιμοί, γάμοι, προξενιά, θάνατοι, ὀνειροπολήσεις, συμβιβασμοί, φωνικά, ἐπιθυμίες καὶ παραστρατήματα — ἀπαρτίζουν τὸ ὕλικό τοῦ μυθιστορήματος.

Ἐκεῖνο ἐν τούτοις ποὺ ἀποκομίζει ἀπ' ὅλο τοῦτο τὸν στρόβιλο ὁ ἀναγκάστως συμποσοῦται σὲ κάτι πολὺ σπουδαιότερο ἀπὸ τὴν οἰκείωση μίαν κάποιας προσωπικῆς ἱστορίας.

Διότι, ἐντέλει αὐτὴ ἡ οικογενειακὴ σάγα μίαν παρωχημένην τσαρκακονταετίας, μολοντὶ συμπεκνώνεται σὲ δώδεκα ἄλλα καὶ ἄλλὰ κεφάλαια — σταθμοὺς — δώδεκα εἰκόνας ἑνὸς βεατρικῶ δρασματος — κατορθώνει μὲσα ἀπὸ τὶς μαγικῆς διεργασίεις τῆς γραφῆς καὶ χάρη στὴ λακωνικὴ παραστατικότητά τοῦ πεζογράφου ἢ στὴν εὐθυβολία τῆς χαρακτηρολογίας του, ν' ἀπλώνει μπροστὰ στὰ μάτια μας μίαν τεραστία τοιογραφία, ποὺ ὅσο πιὸ προσεκτικὰ τὴν παρατηρεῖς τόσο σὶ διαστάσεις τῆς πλατυσίου, ἢ προοπτικῆς τῆς θαθαίνει. Ἀπὸ τὶς πρώτες κινῶνες σελίδες τοῦ βιβλίου διαπιστώνεται ὅτι δὲν παρακολουθεῖς ἀπλῶς τὴν πετυχημένη σκιαγράφηση μερικῶν χαρακτήρων· μπροστὰ σου ἐδιπλώνεται τὸ πολύπτυχο ἀπὸ τὴν ἰσθόρηση — μὲσα ἀπὸ τυπικῆς ἄλλὰ ζωτανῆς μορφῆς — ἀντιπροσωπευτικῶν συνόλων, τὰ ὅποια δρῶν καὶ πάσχουν σὲ καταστάσεις γενικότερες, καθορισμένους ἀπὸ ἀπερογενεῖς δυνάμεις, σφραγισμένους ἀπὸ τὴν ἰστορία. Ἡ οικογενειακὴ σάγα τοῦ Ν. Μπακόλα μεταστοιχειώνεται στὴν ἀνέπτυξη καὶ στὴν ἀλοκλήρωσή τῆς σὲ ἐθνικὸ μῦθ: τελειώνει μὲ τὴν ἔλευση καὶ στὸν τόπο μας τῶν σύγχρονων κειρῶν, ὅταν νέα συναλλακτικὰ καὶ ἐρωτικά ἦδη ἀνατρέπουν θεία τὰν παραδοσιακὸν κόσμον.

Τὸ ἐξαιρετικὸ αὐτὸ καθάρωμα σημαίνει βέβαια ὅτι κάποια παλὰ οὐσιαστικῆς μεταβολῆς ἔχει συντελεσθεῖ στὸν ψυχισμό ἢ τοῦλάχιστον στὴν καλλιπενικήν ἀντίληψη τοῦ συγγραφέα. Μουσικὸς καὶ λιρικός, ἐρωτικὸς καὶ ἐρηθικός ἢ ἐπιαττικὸς ἀνθρώδης, καθὼς ἐμφανίζονται στὰ προηγούμενα βιβλία του ὁ Ν. Μπακόλας, συγκέντρωνε κατὰ κα-

νὸνα τὴν κύρια προσπάθειά του στὸ νὰ ἐκφράσει τὸν μυχαιάτατο προσωπικὸ πυρήνα του, τὸ φευγαλέο, τὸ ρευστό, τὸ ἀσύλληπτο — μίαν προσπάθεια ποὺ νομίζω ὅτι τὸν ὀδήγησε σὲ ἀδιέξοδο στὸ ἀμέσως προηγούμενο βιβλίο του, «Ἵπνος θάνατος» (1974) — ἕνα βιβλίο μὲ ἔσχατο καταθρυμματισμὸ τῶν ἀφηγηματικῶν στοιχείων καὶ μὲ τὴν πιὸ στεγνὴ ἀφαίρεση. Τώρα, σὲ μίαν ἐμπνευστικὴ στροφὴ ἀνοκτετῶν δεκάδων μοιρῶν ὁ πεζογράφος μας μυθολογεῖ καὶ μυθολογεῖ σωστά, προσφεύγοντας σὲ τρόπους τοῦ εἶναι πρόσφοροι γιὰ νὰ κομποφορήσει αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη του.

Ἀπαράτητη ὡστόσο ἐδῶ μίαν διεκρίση: ἡ μετάδοση ἀπὸ τὸν ἄκροτο ὑποκειμενισμό στὴν ἀντικειμενικὴ θέωση τοῦ κόσμου, ποὺ πραγματοποιεῖται ὁ συγγραφέας μὲ αὐτὸ τὸ βιβλίο του, δὲν ἐπιφέρει σὲ κανένα σημεῖο τῆς ἀφήγησης ἐγκατάλειψη τῆς ἀνθρώπινης ἐγγυτήτας, ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν ἀσκή καὶ τὴν ἀνάσα τοῦ πλησίον — συγκρατᾶται καὶ τοῦτο σπὸ ἐνεργητικὸ τῆς «Μυθολογίας». Στ' ἀλήθεια, περῶμαί ποὺ ὁ χῶρος δέ μου ἐπιτρέπει νὰ προχωρήσω σὲ μίαν διερεύνηση τῶν πρώτων μὲ τὸς ὅποιους ἔχουν γόνιμα ἐνοφθαλμισθεῖ στὸ μυθιστόρημα αὐτὸ διακριτικῶν χαρακτηριστῶν τῆς τέχνης τοῦ Ν. Μπακόλα ὅπως τοὺς γνωρίσαμε στὰ προηγούμενα βιβλία του. Περιορίζομαι νὰ ἐπιστημῶν ἑνδεικτικῶς τὸ χορὸ τῶν πειρασμένων κατισβέλων στὸ κεφάλαιο «τὰ ἐμπόρια», ὀλοκλήρωτο τὸ κεφάλαιο «ἡ ἀπαγωγή», τὴν ἐρωτικὴ ἀπόγνωση τοῦ ἐπ' Ἀρετής.

Μίαν μόνον ἐνστάση: ἡ σκηνὴ τοῦ οἱ τεθλιμμένοι συγγενεῖς ποζάρουν γιὰ νὰ φωτογραφηθοῦν πάλιν ἀπὸ τὸ φέσπορο τῆς νεκρῆς «ἀφθόνας» (σελ. 37) εἶναι ἀναμφίβολα συγχολλησιακῆ, ὁμως φοβᾶται ὅτι σὲ μᾶς δὲν ἀνακαλεῖ ἄλλο τίποτε παρὰ τὴ «Σιωπὴ» τοῦ Μπέδουμαν· ἐκτός καὶ ἂν εἶμαι ἀπληροφόρητος γιὰ τὰ ἐν Μακεδονία ἢ ἐν Ἡπειρῶ. Κατὰ τὰ λοιπὰ, ἐπιβάλλεται νὰ χαιρετίσουμε ἕνα λαμπρὸ βιβλίο.

Ἄλεξανδρος Κοτζιάς